

Anna Bielewicz-Dubiec

ORCID: 0000-0001-9044-8359

Akademia im. Jakuba z Paradyża w Gorzowie Wielkopolskim

***Engel* [anioł] w Biblii oraz niemieckich frazeologizmach**

Streszczenie

Niniejsza praca przedstawia obraz aniołów w Biblii. Druga część pracy oparta jest na analizie niemieckich frazeologizmów z słowem kluczowym *Engel*. Materiałem źródłowym dokonanej analizy są niemieckie frazeologizmy, do których przypisane zostały polskie frazeologizmy.

Słowa kluczowe: Biblia, frazeologizmy, niemiecki, anioł

Rzeczownik *Engel* w języku niemieckim występuje w rodzaju męskim i posiada formę liczby mnogiej *Engel*.

Słowo *Engel* ma w języku niemieckim dwa znaczenia. W pierwszym znaczeniu zdefiniowany jest jako, w religii chrześcijańskiej, nadprzyrodzona skrzydlata istota ludzkiej formy, która jest bliska Bogu lub nadprzyrodzona istota nieba. W drugim znaczeniu określa człowieka, który służy pomocą w potrzebie oraz jako czułego, tkliwego człowieka.

We wszystkich językach germańskich *Engel* występuje w nazewnictwie jako nadprzyrodzona postać, jako pośrednik między Bogiem a ludźmi.

Etymologia słowa *Engel* opiera się na starowysokoniemieckim *engil* (VII wiek). W średniowysokoniemieckim odnotowano słowoformę *engel*. Forma ta opiera się na łacińskim *angelus*, który z kolei pochodzi z greckiego *ángelos* (ἄγγελος) „posłaniec”. w języku gotyckim stwierdzono zapożyczenie greckie, jednak kontrowersyjnym pozostaje, czy starowysokoniemieckie *engil* został przyjęty z doktryną arianizmu z języka gotyckiego. Literatura tłumaczy, że bardziej prawdopodobne jest zapożyczenie z łacińskiego *angelus*.

Słowo *Engel* – [anioł] występuje w Biblii 305 razy. Można je znaleźć zarówno w Starym, jak i Nowym Testamencie. Na podstawie ich występowania w Biblii można pokazać, że otrzymały najróżniejsze zadania. Pojawiają się w różnych postaciach, a ich liczba jest nieokreślona. Są stworzeniami bożymi i otrzymały zadanie od Boga.

Słowo anioł pochodzi od greckiego *aggevloj*; łaciński: *angelus* i oznacza *posłańca*. Zgodnie ze znaczeniem słowa, zadaniem aniołów jest bycie posłańcami (patrz *Zwiastowanie Maryi*, Łk 1, 11-26). Archanioł Gabriel jest posłańcem Boga.

Aniołowie występują jako sługi Chrystusa, który jest w centrum aniołów. Na początku *Listu do Hebrajczyków* wyjaśniono związek Jezusa z aniołami. Zawarto w nim szczegółowy opis, dlaczego Jezus jest wysoko ponad aniołami. Aniołowie są wyłącznie jego aniołami, głosi Ewangelia według św. Matusza:

„Gdy Syn Człowieczy przyjdzie w swej chwale i wszyscy aniołowie z Nim, wtedy zasiądzie na swoim tronie pełnym chwały”¹ (Mt 25, 31).

Ale nie tylko w świecie pozaziemskim aniołowie towarzyszą Chrystusowi i służą mu lub chwala go. Nawet, kiedy Chrystus z miłości do nas ludzi przybrał ludzką postać, był otoczony przez swoich aniołów. Towarzyszyły mu przez jego ziemskie życie. Dowodem na to jest Nowy Testament. Począwszy od narodzin Mesjasza. Aniołowie śpiewają pieśń uwielbienia, która stanowi podstawę Glorii.

„I nagle przyłączyło się do anioła mnóstwo zastępów niebieskich, które wielbiły Boga słowami” (Łk 2, 13).

Oprócz uwielbienia, aniołowie są również obrońcami Jezusa i Świętej Rodziny. Ewangelista Mateusz pisze, że św. Józefowi objawił się we śnie anioł, który poprosił go, aby uznał Maryję za swoją żonę (Mt 1, 20).

Życie Jezusa jest chronione przed rozkazem zabijania dzieci, ponieważ anioł, ponownie we śnie, ostrzega Józefa przed zagrożeniem (Mt 2, 13).

Gdy niebezpieczeństwo zostało zażegnane, to również zostało to św. Józefowi ogłoszone przez anioła we śnie (Mt 2, 19).

Zanim Jezus wystąpił publicznie, spędził 40 dni na pustyni. Nawet tam, kuszony przez diabła, był otoczony przez anioły, które mu służyły (Mk 1, 13; Mt 4, 11).

W noc poprzedzającą śmierć na krzyżu Jezus modlił się na Górze Oliwnej. W tej trudnej godzinie przybył anioł i dał mu nową siłę (Łk 22, 43).

I anioł głosił orędzie zmartwychwstania Jezusa do kobiet, które przybiegły do grobu (Mt 28, 2.5).

Jeśli spojrzymy na fragmenty Biblii, w których aniołowie odgrywają znaczenie, szybko uświadomimy sobie, że zadania aniołów nie ograniczają się do czynności posłańców i do służby Chrystusowi. Poniżej przedstawione zostaną „zadania” aniołów.

Anioł jako strażnik.

Jednym z zadań aniołów jest strzec wejścia do raju.

¹ Wszystkie cytaty biblijne znajdują się na stronie internetowej: www.biblia.deon.pl [dostęp: 3.11.2018].

„Wygnawszy zaś człowieka, Bóg postawił przed ogrodem Eden cherubów i połyskujące ostrze miecza, aby strzec drogi do drzewa życia” (Rdz 3, 24).

Anioł jako protektor.

Bóg wysyła swoje anioły, aby chronić swoich wybranych. W księdze Psalmów czytamy:

„Bo swoim aniołom dał rozkaz o tobie, aby cię strzegli na wszystkich twych drogach” (Ps 91, 11).

Zadaniem aniołów nie jest wyłącznie ochrona; działają także jako wyzwoliciele i ratownicy. W ten sposób Hagar doświadcza zbawczej interwencji anioła.

„Ale Bóg usłyszał jęk chłopca i Anioł Boży zawołał na Hagar z nieba: »Cóż ci to, Hagar? Nie lękaj się, bo usłyszał Bóg jęk chłopca tam leżącego«” (Rdz 21, 17).

Ponadto w Księdze Daniela anioł zbawia trzech młodych mężczyzn przed śmiercią w piecu (Dn 3, 49). Ale także św. Piotr dzięki pomocy anioła zostaje uratowany z kłopotliwej sytuacji.

„Wtem zjawił się anioł Pański i światłość zajaśniała w celi. Trąceniem w bok obudził Piotra i powiedział: »Wstań szybko! « Równocześnie z rąk [Piotra] opadły kajdany” (Dz 12, 7).

Anioł w funkcji powstrzymującej.

Bóg chciał przetestować posłuszeństwo Abrahama. Dał mu za zadanie, aby poświęcił własnego syna. Zanim Abraham zdążył ofiarować swojego syna, Bóg posłał swego anioła. Anioł miał powstrzymać Abrahama. Bóg chciał tylko zobaczyć, jak wielkie jest posłuszeństwo Abrahama wobec niego (Rdz 22, 11).

Anioł obwieszcza.

Nie tylko narodziny naszego Pana ogłoszone przez anioła, ale także przesłanie o jego narodzinach w noc Bożego Narodzenia zostało ogłoszone przez anioły (Łk 2).

Również Stary Testament przekazuje, że aniołowie ogłosili narodziny lub powołanie. Więc narodziny Samsona zostały ogłoszone przez anioła (Sdz 13). Gedeon zostaje powołany, by służyć Bogu przez anioła (Sdz 6, 11). Aniołowie byli także zaangażowani w proklamację prawa, jak wyznaje Szczepan w swoim przemówieniu obronnym:

„Wy, którzy otrzymaliście Prawo za pośrednictwem aniołów, lecz nie przestrzegliście go” (Dz 7, 53).

Anioł służy wsparciem i pomocą prorokom.

Kiedy prorok Eliasz otrzymał groźbę śmierci, bał się o swoje życie, uciekł na pustynię, usiadł pod drzewem jałowca i chciał umrzeć, bo zmęczył się życiem. Ale anioł wspierał go i nie pozwolił mu umrzeć.

„Po czym położył się tam i zasnął. A oto anioł, trącając go, powiedział mu:
»Wstań, jedź!«” (1 Krl 19, 5).

Anioł jako wykonawca Boskiego Trybunału.

Apokalipsa według św. Jana opisuje imponująco, jak powinien wyglądać koniec świata. Zanim Pan powróci, siedem plag nawiedzi świat. A te plagi szerzą się przez siedem aniołów na całej ziemi.

„I ze świątyni wyszło siedmiu aniołów, mających siedem plag, odzianych w czysty, lśniący len, przepasanych na piersiach złotymi pasami” (Ap 15, 6).

Anioły są przedstawiane jako istoty ludzkie z dwoma skrzydłami lub jako Putto. W takiej postaci znamy je ze zdjęć, plakatów, książek oraz telewizji.

Spojrzenie w Biblię pokazuje, że wygląd aniołów nie jest tak jednoznacznie określony. Mówi się o różnych postaciach, pod którymi aniołowie się pojawiają. W zależności od zadania, przyjmują różne kształty.

Księga Tobiasza głosi, że Archanioł Rafael pod postacią człowieka objawił się Tobiaszowi i towarzyszył mu w jego podróży (zobacz Tb 5). W księdze Daniela anioł pojawił się jako młodzieniec w piecu (Dn 3).

Rajskie anioły znów wyglądają zupełnie inaczej. Stoją przed wejściem do raju z płonącym mieczem w dłoniach (Rdz 3. 24).

W Apokalipsie św. Jana opisuje się wygląd aniołów następująco:

„Przed tronem – niby szklane morze podobne do kryształu, a w środku tronu i dokoła tronu cztery Zwierzęta pełne oczu z przodu i z tyłu: Zwierzę pierwsze podobne do lwa, Zwierzę drugie podobne do wołu, Zwierzę trzecie mające twarz jak gdyby ludzką i Zwierzę czwarte podobne do orła w locie. Cztery Zwierzęta – a każde z nich ma po sześć skrzydeł – dokoła i wewnątrz są pełne oczu” (Ap 4, 6-8).

Izajasz opisuje postać aniołów w następujący sposób:

„Serafimy stały ponad Nim; każdy z nich miał po sześć skrzydeł; dwoma zakrywał swą twarz, dwoma okrywał swoje nogi, a dwoma latał” (Iz 6, 2).

Na początku Księgi Ezechiela aniołowie są przedstawieni następująco:

„Pośrodku było coś, co było podobne do czterech istot żyjących. Oto ich wygląd: miały one postać człowieka. Każda z nich miała po cztery twarze i po cztery skrzydła. Nogi ich były proste, stopy ich zaś były podobne do stóp cielca; lśniły jak brąz czysto wygładzony. Miały one pod skrzydłami ręce ludzkie po swych czterech bokach. Oblicza <i skrzydła> owych czterech istot – skrzydła ich mianowicie przylegały wzajemnie do siebie – nie odwracały się, gdy one szły; każda szła prosto przed siebie. Oblicza ich miały taki wygląd: każda z czterech istot miała z prawej strony oblicze człowieka i oblicze lwa, z lewej zaś strony każda z czterech miała oblicze wołu i oblicze orła, <oblicza ich> i skrzydła ich były rozwinięte ku górze; dwa przylegały wzajemnie do siebie, a dwa okrywały ich tułowia” (Ez 1, 5-11).

Jednym z powodów, dla których aniołowie pojawiają się w różnych kształtach, jest to, że ludzie, których spotykają, nie powinni się ich bać. Ten niezwykle wygląd, o którym czytamy w Księdze Izajasza, Ezechiela i Apokalipsie, wynika z faktu, że można dowiedzieć się więcej o naturze aniołów. Są oni tu przedstawieni jako potężne i silne istoty.

Trzy anioły znane są z imienia. To są trzej archaniołowie: Michał, Gabriel i Rafael. Natomiast konkretna liczba aniołów nie jest nam znana.

Pismo Święte w Liście do Hebrajczyków podaje następującą informację o liczbie aniołów:

„Wy natomiast przystąpiliście do góry Syjon, do miasta Boga żyjącego, Jeruzalem niebieskiego, do niezliczonej liczby aniołów, na uroczyste zebranie” (Hbr 12, 22).

W Apokalipsie św. Jana jest napisane:

„I ujrzałem, i usłyszałem głos wielu aniołów dookoła tronu i Zwierząt, i Starców, a liczba ich była miriady miriad i tysiące tysięcy” (Ap 5, 11).

Kiedy Jezus został zdradzony, jeden z towarzyszy chwycił jego miecz i odciął żołnierzowi ucho. I Jezus karci go za to, każe mu opuścić swój miecz i pyta:

„Czy myślisz, że nie mógłbym poprosić Ojca mojego, a zaraz wystawiłby Mi więcej niż dwanaście zastępów aniołów?” (Mt 26, 53).

Te trzy fragmenty wyraźnie pokazują, że nie można ustalić liczby aniołów. Jest ich nieskończenie wiele. W Objawieniu stwierdzono, że liczba aniołów jest dziesięć tysięcy razy dziesięć tysięcy. Słowo „dziesięć tysięcy” przetłumaczono po

grecku na „muria”, miriadę. Słowo to oznacza również nieokreśloną dużą liczbę. Można więc stwierdzić, że liczba aniołów jest nieskończona.

Materiałem źródłowym są niemieckie frazeologizmy ze słowem kluczowym *Engel*, do których przypisane zostaną polskie frazeologizmy. Frazeologizmy zostały podzielone na trzy grupy w zależności od typu ekwiwalencji według podziału W. Fleischera. Ekwiwalencja pełna, częściowa oraz zerowa.

Przeanalizowałam 18 frazeologizmów. W kwestii dotyczącej układu pracy, najpierw podaję niemiecki frazeologizm, pod nim dosłowne tłumaczenie oraz polski odpowiednik. Jeśli nie znalazłam odpowiedniego polskiego frazeologizmu w słownikach polsko-niemieckich lub niemiecko-polskich, posłużyłam się słownikami jednojęzycznymi. W innych przypadkach niemiecki frazeologizm przypisałam do grupy zerowej ekwiwalencji.

Do ekwiwalencji pełnej zaliczono 4 frazeologizmy:

1. **ein gefallener Engel sein**
pol.: upadły anioł
W języku polskim istnieje również drugie znaczenie frazeologizmu, który oznacza prostytutkę.
2. **schön wie ein Engel sein**
pol.: śliczny jak anioł
3. **einen Schutzengel haben**
pol.: mieć anioła stróża
4. **ein wahrer Engel sein**
dosł.: prawdziwy anioł
pol.: istny anioł

Ekwiwalencję częściową wykazało 12 frazeologizmów. Można je podzielić na trzy grupy. Pierwszą tworzą frazeologizmy z polskimi odpowiednikami, w których również występuje słowo *anioł*. Takich frazeologizmów jest łącznie 3. W trzech frazeologizmach polskim odpowiednikiem niemieckiego słowa *Engel* zastąpiono innym słowem o religijnym powiązaniu. Do trzeciej grupy zaliczono 6 niemieckich frazeologizmów, gdzie w polskich odpowiednikach nie występuje skojarzenie z aniołem.

1. **nicht gerade ein Engel sein**
dosł.: niezupełnie być aniołem
pol.: nie być aniołkiem /niewiniątkiem

2. **ein Engel in Menschengestalt sein**

dosł.: anioł w ludzkim ciele

pol.: anioł nie człowiek

3. **ein Engel mit einem B davor sein**

dosł.: być aniołem z literą B z przodu

pol.: anioł z różkami

W żartobliwej formie słowotwórczej do słowa *Engel* dodaje się na początku wyrazu „b” i powstaje słowo *Bengel*, które oznacza niegrzecznego chłopca.

1. **der rettende Engel**

dosł.: ratujący anioł

pol.: wybawca

2. **bei allen Engeln und Heiligen schwören**

dosł.: przysięgać na wszystkich aniołach i świętych

pol.: przysięgać na boga

3. **in den Himmel kommen, wo die Engel wauwau schreien**

dosł.: przybyć do nieba, gdzie anioły krzyczą hau hau

pol.: iść do piekła

4. **das hat dir [d]ein guter Engel eingegeben**

dosł.: to dał ci dobry anioł

pol.: mieć czuja / nosa

5. **ein Engel fliegt durchs Zimmer**

dosł.: anioł przelatuje przez pokój

pol.: zapadła cisza

Ta fraza jest używana w sytuacji, gdy nagle kończy się żywa rozmowa. W starożytności istniało wyobrażenie, że nagła cisza jest spowodowana pojawieniem się posłańca boga Hermesa. Być może ta idea została przeniesiona na frazeologizm z chrześcijańską symboliką.

1. **sein Engel ist kein Bettler**

dosł.: jego anioł nie jest żebrakiem

pol.: urodzić się w czepku

2. **die Engel [im Himmel] singen hören**

dosł.: usłyszeć jak anioły śpiewają w niebie

pol.: zobaczyć wszystkie gwiazdki

Frazeologizm opiera się na wyobrażeniu orkiestry aniołów, którą słyszy się, kiedy przed błogosławioną zmarłą osobą otwierają się wrota nieba.

1. **den haben die Engel in den Schlaf gesungen**

dosł.: jemu aniołowie zaśpiewali do snu

pol.: umrzeć w pokoju

2. **mit den Engeln lachen**

dosł.: śmiać się z aniołami

pol.: śmiać się jak głupi do sera

3 frazeologizmy zaklasyfikowano do ekwiwalencji zerowej.

1. **die gelben Engel**

dosł.: żółte anioły

znaczenie: pracownicy pomocy drogowej – Pracownicy ADAC

(*Allgemeiner Deutscher Automobil Club*)

Ten zwrot wynikał z tego, że aniołowie opiekują się ludźmi i pomagają im. Dlatego w tym przypadku pracowników pomocy drogowej nazywa się „aniołami”. Żółty kolor pochodzi od barwy samochodów ADAC.

1. **ein ahnungsloser Engel sein**

dosł.: niczego niepodjejrzejający anioł

znaczenie: naiwny, wierny, łatwowierny człowiek

2. **wenn Engel reisen / wandern, lacht der Himmel**

dosł.: Kiedy aniołowie podróżują / wędrują, niebo się śmieje

znaczenie: Ludzie o dobrym charakterze mogą mieć nadzieję na dobrą pogodę podczas podróży.

W analizie porównawczej poszczególne frazeologizmy niemieckie zostały sklasyfikowane zgodnie ze stopniem ekwiwalencji w trzech grupach z ich polskimi odpowiednikami. Mimo że niemiecki należy do języków germańskich, a polski do słowiańskich, to w zakresie frazeologii widocznych jest wiele podobieństw. Fakt ten wyraźnie potwierdzają wyniki niniejszej pracy. Większość frazeologów należy do grupy częściowej ekwiwalencji (około 66%). Grupy pełnej oraz zerowej ekwiwalencji kształtują się na poziomie 17% badanych frazeologizmów.

W 18 analizowanych niemieckich frazeologizmach ze słowem *Engel* tylko w 6 polskich odpowiednikach również występuje słowo *anioł*.

Bibliografia

1. Beyer H., *Sprichwörterlexikon. Sprichwörter und sprichwörtliche Ausdrücke aus deutschen Sammlungen vom 16. Jahrhundert bis zur Gegenwart*, Leipzig 1987.
2. Burger H., Buhofer A., Sialm A., *Handbuch der Phraseologie*, Berlin–New York 1982.
3. Cinciała A., *Przysłowia, przypowieści i ciekawsze zwroty językowe ludu polskiego na Śląsku*, Cieszyn 1885.
4. Czochralski J., *Mały słownik idiomatyczny polsko niemiecki*, Warszawa 1990.
5. Czochralski J., Ludwig K.-D., *Słownik frazeologiczny niemiecko-polski*, Warszawa 2004.
6. Deutsche Bibelgesellschaft, *Die Bibel. Nach der Übersetzung Martin Luthers mit Einführungen und Bildern*, Stuttgart 1999.
7. Drosdowski G., *Duden Band 7 Herkunftswörterbuch der deutschen Sprache*, Mannheim 1989.
8. Drosdowski G./Scholze-Stubenrecht, W., *Redewendungen und sprichwörtliche Redensarten. Idiomatisches Wörterbuch der deutschen Sprache Duden Band 11*, Mannheim 1992.
9. Fleischer W., *Phraseologie der deutschen Gegenwartssprache*, Tübingen 1997.
10. Friedrich W., *Moderne deutsche Idiomatik*, Ismaning 1992.
11. Gerr E., *4000 Sprichwörter und Zitate*, Berlin–München 2001.
12. Griesbach H., Schulz D., *1000 idiomów niemieckich*, Warszawa 2002.
13. Kłosińska A., *Słownik frazeologiczny*, Warszawa 2007.
14. Mrozowski T., *Słownik frazeologiczny polsko-niemiecki – Phraseologisches Wörterbuch – Polnisch-Deutsch*, Warszawa 2007.
15. Mrozowski T., *Słownik frazeologiczny niemiecko-polski – Phraseologisches Wörterbuch Deutsch-Polnisch*, Warszawa 2011.
16. Rohrich L., *Lexikon der sprichwörtlichen Redensarten*, Freiburg–Basel–Wien 2004.
17. Schemann H., *Deutsche Idiomatik Die deutschen Redewendungen im Kontext*, Stuttgart – Dresden 1993.
18. Schemann H., *Deutsche Redensarten*, Stuttgart–Düsseldorf–Leipzig 2000.
19. Simek R., *Lexikon der germanischen Mythologie (= Kröners Taschenausgabe. Bd. 368). 3., völlig überarbeitete Auflage*, Stuttgart 2006.
20. Sternemann R., *Einführung in die konfrontative Linguistik*, Leipzig 1983.
21. Vajickova M., *Lexikalisches Grundwissen in Sprachsystem und Sprachgebrauch: Einführung in die Lexikologie der deutschen Gegenwartssprache*, Bratislava 1996.
22. Wahrig G., *Deutsches Wörterbuch*, München 2005.

Źródła internetowe

1. www.biblia.deon.pl.
2. www.die-bibel.de.

Angel in the Bible and in German phraseologies

Abstract

This work presents the image of angels in the Bible. The second part of the paper is based on the analysis of German-language phraseologies with the keyword Engel. The source material of the analysis are German phraseologies, to which Polish phraseologies have been assigned.

Keywords: Bible, phraseologies, German, angel